

Awaze Kexi

Kiğı Kültür Sanat ve Araştırma Dergisi

Www.KigiOnline.Net

Önsöz

Merhaba...

Bu bahar billurdan sesimizi giyinip, gökkuşağını parlattık. Dilimiz öykülendi. Onlarca şair ve yazar ekip çalışmasına gönül koyarak Tarihin Kadim Tanığı Perisuyu'nun etrafında birleştik.

Uzak şehrin gamzesini yudumluyoruz/ah bu şiirler makaleler nasıl da giriveriyor şairin demiyle yüreğimize/gökyüzü imge yüklü/sesimiz lâleleniyor/dizeler,panayır düşler.

Awaze Kexi Araştırma dergisi küçük, az yapraklı, gösterişten uzak bir dergi olarak sizlere ulaştı. Awaze Kexi,asla,kitap gibi bir dergi olmayacak .Cemal Süreya'nın Sanat Dergisi'nde şair Veysel Çolak'a,bir Araştırma dergisinin nasıl olması gerektiğini açıklayan yazısında olduğu gibi, ciltmiş,kapakmış,çok renklilikmiş bunlardan uzak durmayı bileceğiz. Aynı şeyi söyleyen fakat, farklı kalemlerden çıkan kalabalık yazı yığınlarını, Awaze Kexi'de göremeyeceksiniz. Biz,bütün herşeyi kucaklayacağız.'İster benimse,ister yadsı,ister eleştir ama kucakla' demişti büyük ustad.

Biz kapınızı, amatör bir ruhla çaldık.Şiirlerinizi,öykü ve denemelerinizi Araştırmalarınızı bizimle paylaşır mısınız?

Bizimle şiir,öykü olmaya var mısınız?

Anadolu'dan bahara damladık.İçtiğimiz her heceden bir dize, Kiği olup giriyorsa yüreğimize ve seviyorsak insanları, şiirleşiriz,şairleşiriz,biz siz, siz biz oluruz.Çiçeklenir yaprakları oluruz

.Diriltiriz sevgiyi!Dostluğu diriltiriz.

Sizinle yolculuğa her mevsim , varız.Ya siz?

Bu amatör Çalışmamızda bızlerden Arastırmalarını,Çalışmalarını Esirgemeyen Sayın Mehmet ULUSOY Hocamıza, Bingöl Online ve Alimoğlu kuyumculuk'a Sonsuz Saygılarımızı Sunuyor Teşekkür Ediyoruz..

[Www.KigiOnline.Net](http://www.KigiOnline.Net)

Cumhuriyet Öncesi Kiğı

Kiğı,tarihi MÖ. 3000'lere dayanan bir yerleşim merkezidir. Doğuda Bingöl,batıda Tunceli, kuzeyde Erzurum ve Erzincan, güneyde Elazığ ve Diyarbakır illeri vardır. Bingöl, Tunceli ve Erzurum'a 150,Elazığ'a 200,Diyarbakır'a 250 km mesafede büyük bir çanak şeklindedir.Kiğı'nın adı konusunda bir çok rivayet vardır. Bunların gerçeğe yakın olanlarını şöyle sıralayabiliriz: Kiğı'nın Türkçe Sözlükte anlamı yoktur. Erzincan tarihinde Kiğı'nın "Dağlar Memleketi" anlamına geldiği ifade edilmektedir.

Kiğı,Romalılar zamanında Roma hanedanı Kiğa'mn oğlu Talon'un hakimiyeti altında kalmıştır. Talon'un oturduğu bu kaleye Kiga ismini koyduğu, Kiga'nın Kiğı'ya dönüştüğü de söylenenler arasındadır.

Hayat Ansiklopedisininin 6. cildinde ise, Kiğı kelimesinin Key-Ağa'da aramak icap ettiği ve Key'in "Prens" manasına geldiği ve Kiğı'nın da bir Türk prensi namına izafe edildiği belirtilmektedir.

ilçede başlıca tarihsel yapılar,Bizans yapısı olduğu sanılan yıkıntı durumundaki Kiğı Kalesi ile 1401-1402 yıllarında Akkoyunlu Fahrettin Kutluk Bey'in oğlu Pir Ali Bey tarafından yaptırılan Kiğı Camiidir. Kiğı Kalesi'nin Bizans dönemi yapısı olduğu sanılmaktadır. Sarp ve oldukça yüksek bir tepedir. Buraya çıkmak oldukça zordur, içinde mucit duvarı olduğu sanılan bir taş vardır. Diğer bölümleri tümüyle yıkılmıştır.

Ebu Ubeyde'nin İslam ordularına başkumandanlık yaptığı dönemde Kiğı Kalesi, Rumların elindeymiş. Roma komutanlarından Kiğa'nın oğlu Talpn buraya hakimmiş. Kale çok sağlam olup.icinde'ki asker sayısı çökmüş. Halit Bin Veiit, Diyarbakır.Maden ve Palu Kalelerini zapt ettikten sonra,Kiğı Kalesi'ni de Müslüman olan rahibin verdiği bilgiden de yararlanarak kurduğu bir planla.Talon'u sinirlendirmiş ve sinirlenen Talon,1200 atlı askeriyle kaleden çıkmış,300 kişilik islam askeriyle Temuran (Bağlarpınarı) civarında iki ordu arasında savaş başlamıştır. Bu sırada Talon öldürülmüş.askerleri bozguna uğratılmıştır. Talon'un karısı Marcanos Margrit,Halit Bin Velifi kaleye davet etmiş,sonra da Müslüman olmuştur. Bu savaşta İslam orduları komutanlarından Seyit Kasım.şehit olmuştur. Kabri.Kiğı'ya yarım saat mesafededir. Bu dağ bundan dolayı Seyit Kasım Dağı olarak anılmaktadır.

Kalenin alınmasından sonra halk,şimdiki Kiğı merkezine gelerek yerleşmiştir.

"Kiğı, kurulduğu zaman 17 nahiye,221 köyden ibaretmiş. Kiğı merkezi 7900 hanelik iken,nüfusu 49.000 imiş.. 1 hükümet binası,18 cami ve mescit, 1 rüştiye mektebi, 9 sübyan mektebi,2 medrese, ,263 dükkan,mağaza ve meyhane, 250 değirmen, 1 puruthane,1 mum hane,2 kireç hane, 3 fırını varmış. Gelişmiş bir yerleşim yeri olduğu için Erzurum ve Elazığ arasında işlek bir ticaret merkezi imiş." 221 köyden hicri 1314'te Tercan'a 12,1295'te Varto'ya 18,1926'daSancak'a21,1934'te Karlıova'ya 26, 1936'da Elazığ Karakoçan'a 33 köy verilmiş, sonuçta 111 köyü kalmıştır. Kiğı'nın bucakları iken 1987'de Adaklı ve Yayladere, 1989'da da Yedisu ilçe olmuş; 40 köy Adaklı'ya, 25 köy Yayladere'ye, 17 köy de Yedisu'ya verilmiş, Kiğı'ya 28 köy kalmıştır.

16. Yüzyılda Kiğı'daki demir yataklarının işletildiği konusu da bilinenler arasındadır.

1663 yılından itibaren Diyarbakır'a bağlı bir sancak iken,19. Yüzyıl sonlarında Tanzimat

kaldı. Buna istinaden her yıl Kiğı'da 20 Kasım, "Düşman İşgalinden Kurtuluş Günü" olarak kutlanır. Cumhuriyetle beraber bir süre Erzincan'a daha sonra 1936 yılında Bingöl'e bağlanan Kiğı Belediyesi, 1926 yılında kurulmuştur.

Kiğı tarih boyunca aşağıda adı geçen çeşitli medeniyetlere sahne olmuştur.

Etiler (Hititler) Zamanında Kiğı

Etiler, Anadolu'ya MÖ 3000 yıllarında gelmeye başlamışlar, Doğu ve Orta Anadolu'da Protohitit egemenliğini kurmuşlarsa da bu devletin ciddi bir şekilde yerleşmesi ve bir devlet olarak yaşamaya başlaması daha sonraki tarihlere rastlar. Asoriler, Etilere Heta-Heti dedikleri halde, Avrupa müverrihlerinden Maspero, Akvam-ı Şarkiye hakkında yazdığı kitabında Heta yani Hitit devlet mıntikasını teşkil eden Hükümet-i Turaniyenin isimlerini şöyle tayin eder:

Arato, Amut, Ergonot, Erbaht, İraht, İbert, Tiyart, Halbut, Kart, Lisit, Mazt, Müşart, Hant hükümeti olup, bu isimlerin sonunda görülen T'lerin genellikle Heta dilinde edat nisbet ve isimlerde Turani olduğu meydandadır.

Arato: Van vilayeti ve ahalisi olup talip manasını alan arı kelimesinin mensubu arat demektir.
. Amut: Diyarbakır vilayeti ve ahalisi olup Amat dahi denir. Hafız ve Hami manasını alan Amay kelimesinin mensubu olup, Amat kabilesinin meskun olduğu yerdir. Ergonot: Erzurum vilayeti ve ahalisi olup, Mürdükamil manasına gelen Ergun kelimesinin mensubudur.

Yukarıda isimleri yazılı bu üç beylik arasında yer alan Kiğı'nın bir köyü olan Oğnut' un, Ergonot olduğu ve bunun zamanla bir telaffuz hatası olarak Oğnut haline geldiği sanılmaktadır.

Yine Kiğı'nın Sağnes Köyü'nde köylülerin bazen buldukları küp, canak, çömlek vb. ile Kubatlı Köyü'nde bulunan bir lahit Jahitin içindeki insan kemikleri ve altın bileziğin Etilere ait olması ihtimali yüksektir.

Etiler LMürşil zamanında Babil ve Halep dolaylarına doğru fetihlere çıktıkları sırada Kiğı tamamen Eti hegemonyası altında kalmış ve daha sonraları da Hitit- Mitanni savaşlarına sahne olmuştur. 13. ve 15. asırlarda Anadolu'da büyük bir sahada egemenlik kuran ve Mitanni Devleti'ni Fırat'ın doğusunda küçük bir devlet haline getiren Etiler zamanında Kiğı, 1200 yıllarına kadar bunların hakimiyetinde kalmış, bu tarihten sonra Batıdan gelen istilalar neticesinde Eti İmparatorluğu yıkılınca bu defa Kiğı, Urartu Devleti'nin kurulmasına kadar tamamıyla tespit edilemeyen bir çok siyasi faaliyete sahne olmuştur.

Urartular Zamanında Kiğı

Anadolu yaylasının doğu mıntikasını teşkil eden kuzeyde Gümrü, doğuda Urmiye Gölü'nden batıda Malatya'ya kadar uzanan bölgelerde, MÖ. 600-900 yılları arasında 13 adet Urartu Beyliği kuruldu. Merkezi Van şehri olan bu beylikler birleştirilerek kuvvetli ve kültür bakımından yüksek. Urartu Krallığı kuruldu.

Urartu Beyleri, en çok Asurlularla savaşlara giriştiklerinden, bunlar hakkındaki bilgiyi Asurluların bıraktığı çivi yazılı yazıtlardan öğrenmekteyiz. Urartuların ilk başkentleri Arzaşkun'dur. Bu devletin en önemli hükümdarları I. Menuas, III. Sardur ve I. Rusas'tır.

Urartu Devleti'nin en parlak devri III. Sardur zamanıdır. Bu hükümdar ülkenin sınırlarını

güney istikametinde genişleterek jlk çağların en medeni ve zengin bölgeleri olan yukarı Suriye ve Halep dolaylarını almış, böylece Asur topraklarına kadar yayılmayı başarmıştır. Hatta Bingöl Dağları üzerinde Zağ-Halu' da bir yazıt bile bırakmıştır. Bu yazıtta,yazıtlara zarar verecekler için şöyle bir ibare vardır: "Bütün Tanrılar,onun ailesini, çocuklarını, neslini yurttan kovsun ve yok etsin"

MÖ 585 yılında Kızılırmak Savaşı, Doğu Anadolu tarihinin alın yazısını çizmiş ve bu tarihten itibaren Kiğı ve dolayları Perslerin idaresine geçmiştir. Filhakika 585-331 yılları arasında Doğu Anadolu Bölgesi, Perslere bağlanmış ve Büyük İskender'in Pers Kralı III.Dara'yı yendiği tarih olan 331 yılına kadar bu bağlılığını devam ettirmiştir.

Persler Zamanında Kiğı

Persler.Kızılırmak Savaşı'ndan (585) beri Anadolu'ya sahip olmaya başlamışlar. Pers Kralı Kiros, 547 yılında Anadolu'nun batısında kurulmuş olan Lidya Devleti'ne de son vererek bütün Anadolu'ya Ege kıyılarına kadar sahip oldu. Bu dönemde Persler, Anadolu'yu Satratlıklara bölerek idare ettiler. Egemenlikleri altına giren her milletten senelik belirli miktarda altın,at,kıymetli eşya ve kumaş aldıklarından, Doğu Anadolu Bölgesi de Perslerin bu isteklerini yerine getirmek zorunda kaldı. Ancak Yunanlılarla aralarında gerginlikler ve daha sonra da savaşlar başladı.

Bu savaşlar dolayısıyla Kiğı ve Doğu Anadolu toprakları, Perslerin batıya sevk ettikleri binlerce askerin geçit yeri ve konaklama bölgesi haline geldi. Perslerin egemenlikleri Doğu Anadolu'da İÖ 585-323 yılları arasında sürmüştür. Büyük İskender'in Makedonya Kralı olması nedeniyle İÖ 323 yılında Doğu Anadolu,Makedonların egemenliğine girdi. İskender'in ölümünden sonra İmparatorluk, kumandanlar arasında paylaşıldı ve Doğu Anadolu, başkenti Antakya olan Selevkosların oldu. İÖ 64 yılında Romalılar, Selevkosları ortadan kaldırarak Doğu Anadolu'ya sahip oldular.

Romalılar Zamanında Kiğı

Roma.veraset yoluyla Batı Anadolu'ya sahip oldu. Anadolu'nun hayvan sürülerinin zenginliği, stratejik durumun önemi her dönemde krallıkların, ülkelerin iştahını çekmiştir. Önceleri Roma generalleri Selevkosları, daha sonra Trabzon Pontus Rumlarını yendiler.Daha sonra Kiğı da Roma'ya bağlandı. 395 yılına kadar Kiğı, Doğu Roma İmparatorluğu'na bağlı kalmıştır. Bu sırada İran'da kurulan Sasani Devleti ile Roma arasında Anadolu için savaşlar yapılmış ve Doğu Anadolu bir ara Sasani egemenliğine girmiştir. 610-717 yıllarında Bizans'ın Heraklius soyu zamanında Anadolu, 18 tebaaya ayrılmıştır. Erzincan da bunlardan biridir. Kiğı Kalesi, Erzincan tebaasına bağlı idi. Kiğı,Romalı Kiğa'nın oğlu Talon'un hakimiyeti altında idi. Sasani Devleti 632 yılında Araplar tarafından ortadan kaldırılmıştır.

Araplar.Doğu Anadolu için savaşmışlar ve bu defa 632 yılından sonra Doğu Bizanslılar ile Müslüman Arapların çarpışma alanı haline gelmiş, İd.Yüzyılda Arap akınları durmuş, fakat daha sonra 1071 yılından itibaren Türklerin akınları başlamıştır.

Müslümanlığın Yayılışı Zamanında Kiğı

Hz.Ömer zamanında Suriye ve Irak, Arapların eline geçti, islam kumandanlarından Halit Bin Velit, Amid(Diyarbakır), Maden ve Palu Kalelerini aldı. Bingöl'ün Azakpert(Adaklı) ve Kiğı Kalesi Romalı Kiğa' nın oğlu Talon' un elinde bulunuyordu. Hz.Ömer zamanında (634-644)

Halit Bin Velit Azakpert(Adaklı) ve Kiğı Kalesi'ni aldı.

Kiğı Kalesi'nin alınması ile ilgili bir rivayet vardır: "Bir gün rahip kilisede vaaz vermektedir. Fakat birden konuşamaz olur. Dili,vaaz vermeye karşı tutulur. Ancak şöyle der: "İçinizden biri Halit Bin Velit'tir. Allah'ını seviyorsa Halit Bin Velit içinizden kimse ortaya çıksın. Ona sorular soracağım. Eğer sorularıma cevap verirse ona diyecek bir şeyim yok. Şayet cevap veremezse Hıristiyanlığı kabul etsin." Bunun üzerine Halit Bin Velit ortaya çıkarak kendisini tanıtır ve şöyle der: "Ama benim de size soracaklarım olur. Eğer siz de sorularıma cevap veremezseniz, o zaman siz de Müslüman olun." İkisi bu konuda anlaşılır. Birbirlerine dini sorular sormaya başlarlar. Halit Bin Velit, rahibin sorularına cevap verir. Fakat rahip,Halit' in sorularına cevap veremeyince kendi cemaatinin hücumuna maruz kalır. Cemaat,rahibi ile birlikte İslamı kabul ederek, Halit' in tarafına geçer."

Türklerin Anadolu'ya Yerleşmeleri Zamanında Kiğı

1071 Malazgirt Zaferi ile Türkler,Anadolu'ya yerleşmeye başladılar.Alparslan maiyetindeki bey ve prenslere yerler göstererek onları bu işle memur etti. Mengüçük Gazinin payına Erzincan ve Kemah çevresi düşmüştür.Kiğı da bu tarihte Mengüçük Türkleri elindedir.Erzurum ve Kiğı daha sonra Anadolu'da kurulan ilk Türk beyliklerinden olan Saltuk Beyliği'ne geçmiştir. 1081-1243 yılına kadar Kiğı,Mengüçük ve Saltukların elinde kalmıştır.

Akkoyunlular Zamanında Kiğı

Kuzey İran'da Akkoyunlu Devleti kurulunca Muş,Kiğı,Solhan,Pasinler eyalet merkezi ve Genç, küçük memurlar tarafından idare edilir hale geldi. Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan yaz aylarında Bingöl Yaylaları'na gelir ve sonbaharda Tebriz'e dönerdi.1478 yılında Uzun Hasan ölünce,devlet zayıflamış ve yerine Safeviler Devleti kurulmuştur.İran Hükümdarı Şah İsmail, doğuya saldırılara başladı.Bingöl bölgesini ele geçirdi.Bu suretle Kiğı, Şah İsmail'in egemenliğine girdi.

Safeviler Zamanında Kiğı

iran Hükümdarı Şah ismail,Doğu Anadolu'yu tamamen kendisine bağlama hevesine kapıldı. Bu amaçla savaştan ziyade propaganda ve taraftar toplama yolunu denedi. Şiiliği yaymaya başladı,epey taraftar topladı. 1514 yılında Doğu Anadolu için Yavuz ve Şah İsmail ordularının savaşı sonucu Şah İsmail büyük bir yenilgiye uğradı. Yavuz,geri dönüşünde,Erzurum'da Kiğı Beyleri'nden Kiğı Kalesi'nin anahtarını aldı. Yavuz, doğu savaşında kendisine yardımcı dokunan Erzincan,Erzurum Valiliklerini Kiğılı Bıyıklı Mehmet Ağa' ya verdi.

Osmanlı İdaresi Zamanında Kiğı

Yavuz Sultan Selim 1514 Çaldıran Savaşından sonra doğu savaşında kendisine yardımcı dokunan Erzincan,Erzurum.Trabzon Valiliklerini Kiğılı Bıyıklı Mehmet Ağa' ya verdi ve kendisini doğunun alınması ile görevlendirdi. Bıyıklı Mehmet Paşa da "İdris-i Bitlisi"nin yardımı ile bunu kısa zamanda başardı. Kiğı 1839 yılında kaza oldu ve Erzurum'a bağlandı. 1874 yılında yeniden bir idari teşkilatlanma yapıldı."Vilayet Nizamnamesi" ne göre 1881 yılında Bitlis Vilayeti kuruldu. Çapakçur ve Genç Bölgeleri Bitlis Vilayeti'ne, Kiğı ve Dersim Bölgeleri Erzincan'a, Karlıova ise önce Muş, sonra da Varto'ya bağlandı.

KIGI KOYLERI ERMENI NUFUSU

I .Dunya savasi oncesinde,kazanin tamaminda ,51 koye dagilmis 19.859 Ermeni (3.028 hane) yasiyordu;bolgede Ermenilere ait 45 kilise , 5 manastir ve toplam 2.925 ogrencinin devam ettigi 63 okul bulunuyordu.Kaza merkezi Kigi"da ise 2.116 Ermeni (396 hane) ve 595 Turk yasiyordu ; bir baska kaynaga gore ise sehrin toplam nufusu 3.500, Ermeni nufusu 2.450"ydi.

Ermeniler kentin yuksek kesimindeki Kargatzor mahallesinde Surp Krikor Lusavoriç ve Surp Sarkis kiliseleri ile piskoposlugin merkezi olan Surp Hagop Kilisesi"nin çevresinde yerlesmislerdi;burada ayrica Surp Asdvadzadzin ve Surp Nişan Şapelleri vardı.

20.yuzyil basinda 120 kız ve 172 erkek ogrencinin devam ettigi bir okul bulunuyordu;I

Dunya Savasi oncesinde okul sayisi ikiye, ogrenci sayisi ise 412"ye çikmisti.

Bolgede yer alan Surp Pirgiç,Surp Giragos,ve Surp Garabed manastirlari ,Hiristiyanlar kadar Musلمانlar için de onemli ziyaret yerleriydi.

KIGI KOYLERI ERMENI NUFUSU:

- Abvank-Çiçektepe koyu:30 Ermeni aile 178 kisi.
- Aghashengili-Aghashengili koyu:14 aile 130 kisi
- Aghbonak-Akbinek koyu: 70 aile 457 kisi Surp Hagop kilisesi
- Aghpuzoud-Duranlar koyu:17 aile 79 kisi Surp Kevork Kilisesi
- Akrag-Yolguden koyu:50 aile 350 Kisi Surp Asdvadzamazr Kilisesi
- Altoun Houseyin-Altinhuseyin koyu:7 aile 96 Kisi Surp Asdvadzadzin Kilisesi
- Amarıç-Ayanoglu koyu:20 aile 139 Kisi Surp Vartan Kilisesi
- Arek-Eskikavak koyu:170 aile 1.165 Kisi Surp Hovannes kilisesi
- Arints -Guzoglu koyu:37 aile 215 Kisi Surp pirgiç Kilisesi
- Asdughapert-Adakli koyu:116 828 Kisi
- Avurtunig-Najakli koyu:27 aile 163 Kisi
- Can-Can koyu:32 aile 249 kisi
- Canakçi-Canakçi koyu:177 aile 1 216 kisi
- Caribas-Listede koy yok:21 aile 116 kisi
- Celebi-Celebi koyu:12 aile 100 kisi
- Cerme-Cerme koyu:24 aile 175 kisi
- Ciftlik-Ciftlik koyu:40 aile 390 kisi Surp Kevork Kilisesi
- Comax-Comak koyu:7 aile 55 kisi
- Darman-Baglarpinari koyu:330 aile 1843 kisi Surp Sarkis Kilisesi
- Dinek-Akimli koyu:26 aile 214 kisi
- Dzermak-Yeldegirmeni koyu:113 aile 791 kisi Surp Kevork Kilisesi
- Hakusdun-Toprakli koyu:62 aile 421 kisi Surp Xaç Kilisesi
- Herdif-Herdif koyu:100 aile 700 kisi Surp Kevork Kilisesi
- Hergep-Bilekkaya koyu:2 aile 14 kisi
- Hoghas-Dallica koyu:64 aile 448 kisi Surp Asdvadzadzin Kilisesi
- Inax-Aysakli koyu:6 aile 30 kisi
- Juburkugh-Guneyagil koyu:56 aile 340 kisi
- Karabeg-Karabey koyu:40 aile 320 kisi Surp Minas Kilisesi
- Kerboz-Kusbayiri koyu:57 aile 352 kisi Surp Sarkis Kilisesi
- Xaçadur-Kutluca koyu:8 aile 56 kisi
- Xaskugh-Haskoy Koyu:5 aile 29 kisi
- Xazi-Kadikoy Koyu:25 aile 122 kisi
- Xolxol-Yayladere :6 aile 53 kisi
- Xorsag-Harsak koyu:114 aile 798 kisi Surp Minas kilisesi
- Xoshkar-Sancak:21 aile 168 kisi
- Xubek-Haktanir koyu:11 aile 77 kisi
- Xups-Yazgunu koyu:250 aile 1750 kisi Surp Garabet ve Surp Sarkis Kiliseleri
- Keghi-Kigi İlçesi:396 aile 2,116 kisi Surp Sarkis ve Surp Krikor Kiliseleri
- Kuzulçubux-Kizilçubuk koyu:20 aile 141 kisi Surp Hagop Kilisesi
- Lek-Akbudak koyu:10 aile 47 kisi Surp Sarkis kilisesi
- Liçeg-Liçik koyu:42 aile 384 kisi Surp Sarkis Kilisesi
- Melixan-Dosengi koyu:48 aile 398 kisi Surp Asvdadzadzin

Musrum-Sarihan koyu:3 aile 22 kisi
Oghnat-Goynuk koyu:104 aile 684 kisi
Oror-Gokçeli koyu:72 aile 524 kisi Surp Kevork Kilisesi
Sakatsor-Kusluca koyu:73 aile 456 kisi Surp Sarkis Kilisesi
Seghank-Dosluce koyu:22 aile 179 kisi
Sergevil-Açikguney koyu:117 aile 658 kisi Surp Nshan kilisesi
Sharuk-Sarikusak koyu:23 aile 206 kisi
Shen-Shenkoy koyu:18 aile 128 kisi
Yolmez-Olmez koyu:17 aile 101 kisi

Kiği Adını Nereden Almıştır

Kiği'nin adı konusunda bir çok rivayet vardır. Bunların gerçeğe yakın olanlarını şöyle sıralayabiliriz: Kiği'nin Türkçe Sözlükte anlamı yoktur. Erzincan tarihinde Kiği'nin "Dağlar Memleketi" anlamına geldiği ifade edilmektedir

Kiği, Romalılar zamanında Roma hanedanı Kiga'nın oğlu Talon'un hakimiyeti altında kalmıştır. Talon'un oturduğu bu kaleye Kiga ismini koyduğu, Kiga'nın Kiği'ya dönüştüğü de belirtilmektedir..

Hayat Ansiklopedisinin 6. cildinde ise.Kiği kelimesinin Key-Ağa'da aramak icap ettiği ve Key'in "Prens" manasına geldiği ve Kiği'nin da bir prensi namına izafe edildiği belirtilmektedir

Seyit Kasım Kimdir ?

Ebu Ubeyde'nin İslam ordularına başkumandanlık yaptığı dönemde Kiği Kalesi, Rumların elindeymiş. Roma komutanlarından Kiğa'nın oğlu Talon buraya hakimmiş. Kale çok sağlam olup,içindeki asker sayısı çökmüş. Halit Bin Velit, Diyarbakır.Maden ve Palu Kalelerini zapt ettikten sonra,Kiği Kalesi'ni de Müslüman olan rahibin verdiği bilgiden de yararlanarak kurduğu bir planla.Talon'u sinirlendirmiş ve sinirlenen Talon,1200 atlı askeriyle kaleden çıkmış,300 kişilik İslam askeriyle Temuran (Bağlarpınarı) civarında iki ordu arasında savaş başlamıştır. Bu sırada Talon öldürülmüş,askerleri bozguna uğratılmıştır. Talon'un karısı Marcanos Margrit.Halit Bin Velit'i kaleye davet etmiş,sonra da Müslüman olmuştur. Bu savaşta İslam orduları komutanlarından Seyit Kasım,şehit olmuştur. Kabri,Kiği'ya yarım saat mesafededir. Bu dağ bundan dolayı Seyit Kasım Dağı olarak anılmaktadır.

II.

1916'da Dersimliler ayaklanırken biz Kürt liderlerden Seyit Kasım'ın yanında bulunuyorduk. Dersimliler ricad ettikleri zaman Seyit Kasım kendi koruması altındaki herkesi Tujik dağının mağaraları içinde sakladı ve bizi Gunde Kureşan'a götürdü. Oradan Kiği yakınlarındaki Xormak (Hormek) aşiretinin yanına geçtik. Çarsancaklı tanıdıklarımızdan Pilo'ların Mayram Bacı ve onun yeğeni Nazo'ların Garabet de oradaydı.

Seyit Kasım öncülüğünde gece vakti Kızıl Kilise'nin doğusuna geçerek biz askeri kuşatma zincirinden kurtulmuş olduk. Bizi takip eden Kürtler büyük kayıplar vermiş. Türk askerleri Kürtlerin bir kısmını öldürmüş, bir kısmını da esir alıp Xarpert'e götürmüşler.

O gece biz Cıvark denilen köye ulaştık. Buranın halkı Seyit Kasım'ın talipleriydi. Bizden önce buraya bizim köyden Xazarlar'ın Ğazar ve kardeşi Harutyun, Toros Nalbantyan ve onun kayını, Karıntsolru

Garabet Nacaryan ve oğlu Giragos gelmişlerdi. Bunlar Seyit Kasım'dan kendilerini Rus sınırına götürmesi için ricada bulunup adam başı birer altın vaad ettiler. O sıralar Rus ordusu Hardif'e kadar ulaşmıştı, Cıvark'tan ayakla iki günlük yol ederdi. Onlar Seyit Kasım'la beraber Rus sınırına gitmiş ve bir Kazak askerin denetiminde Erzurum'a geçmişler.

Toros ve arkadaşları Erzurum'a yetiştikleri gibi Ermeni gönüllü birliklerine katılırlar. Bir kaç ay sonra Toros Erzincan'a gönderilir ve orada Şepasdatsi Murad'ın komutası altında hareket eder. Harutyun ile Ğazar Erzurum'da savaşılır.

1917 ortalarında Masdan'dan Toros Nalbantyan'ın karısı, kızkardeşi ve dayıoğlu Nişan Tarpinyan çok çileli bir yolculuk sonucu Erzurum'a ulaşırlar. Nişan da orada gönüllü yazılır ve Harutyun Bağdasaryan'ın eşliğinde Komutan Antranik'in birliklerine katılır. Harutyun çatışmalarda büyük cesaret örnekleri sergiler ve kahramanca şehit olur.

Toros geri çekilme gününe kadar Erzincan'da kalır. Türklerle girdikleri bir çatışmada ağır yara alan arkadaşını kendi de yaralı olduğu halde öne atılarak ateş hattının dışına çeker ve esir düşmekten kurtarır. Ermeni gönüllü birlikleri ile Erzurum'a geçen Toros orada kendi çilekeş ailesi ve yakınlarıyla biraraya gelir. Bir kaç hafta sonra topluca Kars'a geçerler. Kars'ın düşmesi üzerine Kara Kilise'ye döner, Tiflis ve Batum'da kalır, nihayet 1923'te Fransa'ya göçerler.

Ben ise o yıllarda Erzincan'a geçmeyip Dersim'de kaldım. Seyit Kasım'ın yanından ayrılınca Mazgirt'in Moxindi köyüne yerleştim. 1923'te Halep'e gittim ve oradan da Fransa'ya göç ettim". (K. Yerevanyan, Age, s. 196-198

Kiğida Doğdu Titanikte Öldüler

Onlar bizim insanımızdı. TürkKürt Ermeni ne fark eder ki. Bu toprağın insanlarıydılar. Anadolu çocuklarıydılar. Her şeyden önce Kiğiliydılar. Bizim Yani öz be öz Hemşehrimiz . Onlar Kiği'nin Ağbinek ve Horor köyünde doğdular,Titanik gemisinde , okyanusta boğularak öldüler.

Vilayeti Erzurum Keğhi sancağı :

Kiği'da, müslüman,Kürt ve Türkler'in yanı sıra büyük ölçüde Hristiyan Ermenilerin de yaşadığı önemli bir yerleşim merkeziydi... Kiği o dönemde büyüklü ve küçüklü toplam 363 köyün bağlı olduğu büyük bir kazaydı. 51 köyünde toplam 60 bin insanın yaşadığı Kiği'da 20 bin Ermeni yurttaşımız yaşıyordu.

1880' li yıllarda özellikle,Orta Avrupa'yı kasıp kavuran ekonomik buhran,özellikle Avrupa ve Ortadoğudan göç hareketlerine sebep olmuş,Kuzey Amerika (Kanada ve ABD)'ne sanayi işçisi olarak çalışmak üzere,göçmen işçi olarak,binlerce insan bin bir yolu deneyerek yollara düştüler.Kiği'dan,Harput'tan,Muş'tan,Van'dan, Sivas'tan,Erzincan'dan yani tüm bölgeden grup grup insanlar yollara düşüp,bir hafta yaya yürüyerek Trabzon limanına varıp,İstanbul'a gidecek gemiyi beklediler.Deniz yoluyla İstanbul'a ,oradan da gemiyle Fransa Marsilya'ya vardılar.Marsilya Anadolu'dan göç eden göçmen işçiler için önemli bir liman durumundadır.Çünkü Amerika yolculuğu için ,yolculuk planlarının,hemşeri ya da bir yakın bulma ,iş ayarlama organizasyonlarının ilk ayağı Marsilyadır. Avrupadan Amerikaya göç hareketinin en yoğun yaşandığı yer de yine Marsilyadır. Bu yüzden Anadoludan gelenler için,Marsilya adeta bir konaklama merkezi olmuştur.

Marsilya'da bu göçmen işçi yoğunluğunu iyi değerlendiren girişimci bir Kiğili,Hotel de Keghist- adında bir otel açıp,Marsilyaya gelen Kiği -Harput civarındaki herkesin adeta ortak buluşma yeri haline gelen işletmeyle ticarete başlar.Fransızca da Hotel Kiği'li manasına gelen Hotel Keghist,uzun yıllar Anadolu'dan gelen insanımıza ev sahipliği yapar. Bu küçük hemşehri oteline gidip yerleşen her Kiği'li,büyük yardım,ilgi ve alaka görür..Şimdi hala Marsilya'da Hotel Kiği'li ticari hayatını sürdürüyor mu? bilinmez. Ama bildiğimiz bir şey varki o da, bu küçük hotel, Amerika serüveni için , binlerce insanımıza kucak açmış, konukseverliğiyle hatırlanan bir yer konumundadır.

Keşke olanaklarımız el verseydi de, bu küçük otelin konaklama defterini bulabilseydik...Orada konaklamış Holhollu , Conağlı, Murunlu, Erkekli, Herdifli ve diğer Kiği köylüleri Kürt, Ermeni, Türk tüm yolcuların isimlerini ve serüvenlerini sizlere anabilseydik .

Amerika'ya gidip iş bulup çalışan herkes , kısa sürede yakınlarını da yanlarına alarak onlara da çalışma imkanları sağlıyorlardı.Ya da Kiği'daki yakınlarına maddi yardımda bulunuyorlardı.Ekonomik krizin ve ittihatçıların azınlıklar üzerindeki baskılarında buna eklenince Amerikaya kapağı atma adeta bir kurtuluş gibi geliyordu bölge insanına. Amerika, yoksulluğu yenmenin ,zengin olmanın tek kurtuluş yolu adeta ..Türkü'yle, Kürdü'yle, Ermenisi'yle herkesin rüyasını süslüyordu bu deniz aşırı serüven .

Amerika'ya gidip, zengin olmak.!

Sadece 1911 yılında iki- üç bin Kiğili, göçmen, işçi olarak Amerika'ya gider. Kiği merkez olmak üzere,belli başlı önemli köyleri olan Temran , Zermag, Arek, Hopus, Axpınag ,Azapert, Horor, Sewgilik, Çerme, Harsak, Ekrek, Herdif gibi köylerden kabilelerle insanlar yollara düşer.

O Kiğili hemşehrilerimizi dünyanın en büyük deniz kazası olan Titanikle buluşturan ilişki bakın nasıl gelişir.

TİTANİK GEMİSİ

Tüm zamanların en büyük gemisi Titanik , 10 Nisan 1912 de İngiltere'den New York'a gitmek üzere Sauthampton limanından demir alarak okyanusa açılmıştı.Titaniğin, o zamana kadar inşa edilmiş en güvenli gemi olduğu sanılırdı. Bu yüzden gemi mühendisleri 20 filikanın gereğinden fazla olduğuna inanmışlardı.

Dünyanın en zenginlerini, en yoksul mültecilerini ve içerideki gemi mürettebatı ile beraber toplam 2200 kişi barındırıyordu bu devasa gemi. Titanik gemisi yolcularını üç sınıfa ayırıyordu.

Birinci Lux sınıf : 293 yolcu

İkinci sınıf : 285 yolcu

Üçüncü sınıf : 710 yolcu

Kapasitesindeydi. Bu kapasiteye göre toplam 899 personel bulunuyordu.

Yolculuğun dördüncü günü , yani 13 Nisanı 14'e bağlayan gece saat 23:30 sularında , Titanik büyük bir buz dağına çarpar. Bu çarpışma aynı zamanda ölümcül bir çarpışmadır. Gemi batmaya başlar. Tüm yolculara yetecek kadar filika olmasına rağmen ne yazık ki yolcuların yarısına bile yetmez filikalar. Çarpışmadan 2 saat 40 dakika sonra Titanik artık tam olarak sulara gömülmüştür. Bir daha gün yüzüne çıkmayacak okyanusun diplerine varmıştır bile.

Ertesi gün yakınlardan geçen bir gemi yardıma yetişmiştir . Bu gemi The Carpatiha gemisidir.Buz gibi sulara yaşam mücadelesini filikalar içinde veren 705 kişiyi kurtarmıştır.Bu büyük deniz kazasında 1522 kişi ise hayatını kaybetmiştir.

Birinci ve ikinci sınıf yolcu listesine baktığımızda, Anadoludan gelmiş herhangi bir yolcu isimine rastlanmazken, üçüncü sınıfta yolculuk yapan toplam 6 Ermeni asıllı Türk ile karşılaştım. Titanik kayıtlarına göre bu Anadoludan gelmiş yolcuların 5 ' i Erzurum vilayetine bağlı Kiği ilçesindedi.Diğeri ise Varto ilçesine bağlı Abosknak (şimdi Akkonak köyündendi.) Bu anadoludan gelen altı ermeni , kayıtlara göre işçi olarak tanımlandı.

Titaniğe , Fransanın Cherburg limanında binmişlerdi. Bu altı yolcudan dördü hayatını kaybetmişti.

Bu trajik deniz kazasında ölenlerin beşinin Kiği'li olması ilginçti. Kaynaklara göre Kiği 51' i Ermenilerden oluşan büyüklü ve küçüklü toplam 363 köyden oluşuyordu.1900 'lü yılların başında ilçenin genel nüfusu tahminen 20 000 Ermeni olmak üzere 60 000 idi.

Osmanlının son yıllarındaki ekonomik zorluklar ve ittihatçıların Ermeni azınlık üzerinde uyguladığı baskı, insanları zorunlu olarak topraklarından kopartmış , bu durum onları daha iyi bir yaşam sürdürmeleri için Kuzey Amerikaya göç etme mecburiyetinde bırakmıştır..

Şu bir gerçektir ki 1911'de sadece Kiği ilçesi ve köylerinde birkaç bin genç Kiği'li Kuzey Amerikaya Endüstri işçisi olarak göç etmişlerdir.

Titanik gemisine binme şansı bulamayan şanslı bir genç Kiği'li şöyle anlatmıştı;

Kendisiyle birlikte yedisi Kişili, dördü Muşlu , ve dördü de Erzincanlı olmak üzere, Karadeniz üzerinden Marsilya ya gemiyle gitmek üzere yedi gün boyunca köylerinden Trabzon'a doğru yürüdüler. Kötü koşullar altında uzun bir yolculuktan sonra marsilyaya vardılar. Orada onlardan sıcak ilgi ve alakalarını eksik etmeyen , yol yordam gösteren bir hemşehri oteli olan Hotel Kişili da kaldılar. Ne varki bu genç Kişili çocuk şanslıydı. Cebinde beş parası kalmayan bu genç , bilet almak için Amerikadaki yakınlarından para bekliyordu. Posta havalesi ile gelecek para tam üç hafta gecikmişti. Titanik gemisinin artık demir alıp okyanusa açılma günü gelip çatığında ,bu şanslı Kişili bilet alamama üzüntüsüyle sadece bakakalmıştı giden arkadaşlarının ardından. Bir para havalesinin gecikmesi onu hayatta bırakmıştı.

Ne yazık ki diğer beş Kişili onun kadar şanslı değillerdi. Onlar Titaniğe bilet almayı başarmışlardı.

DÖRT KURBAN

Titanik kayıtlarına göre bu trajik kazada hayatlarını kaybeden beş Kişili Ermeni'den sadece bir tanesi kurtulabildi. Dört Kişili'nin hayatını kaybettiği bu kazada, birisinin cesedi bulundu. Mezarı Kanada'nın Halifax mezarlığındadır. Üç ceset ise hiçbir zaman bulunamadı. Kurtulanlar hakkında başka bir bilgi ise Titanic kayıtlarında yer alıyor. Fakat isimlerinin gemi personeli tarafından yanlış yazılma ihtimali yüksek.

Kayıtlara geçen bu hemşehrilerimizin kimlik bilgilerine bir bakalım:

İsim : Bay Maprie Der Zakarian
Yaş : 22
En son ikametgahı : Kişili / Turkey
Sınıfı (Bilet) : 3. sınıf yolcu
Bindiği liman : Cherbourg / Fransa
Bilet numarası : 2656
Bilet için ödenen ücret : 7, 4 Şilin -6 dimes
Gideceği yer : Brandfort / Ontario / Kanada
Toprağa verildiği yer : Fairview Lawn mezarlığı
:Halifax,Novascotia Kanada
:Bay,Der Zakarianın cesedi bulunduğu, 304 yazılı bir etikette şu tanımlar yer alıyordu :

No : 304 Erkek Tahmini yaşı 26, koyu renk saç ve kısa bıyık.
Kıyafet : Mavi takım elbise , çizgili gömlek, kahve rengi pantolon ve iç çamaşır.

İsim : Bay Sarkis Mardiroşyan
Yaş : 25
En son ikametgahı : Kişili / Turkey
Mesleği : Çiftçi
Sınıfı (Bilet) : 3. sınıf yolcu
Bindiği liman : Cherbourg / Fransa
Bilet numarası : 2655
Bilet için ödenen ücret : 7, 4 Şilin -7 dimes
Gideceği yer : Brandfort / Ontario / Kanada
:Halifax,Novascotia Kanada
Kayıtlara göre , ailesinin izi Beyrut Lübnan'da bulunan Bay Mardiroşyan bir Amerikalı Ermeni imiş. Lyonda bir antikacı dükkanı varmış. Kişili'ya aile ve akrabalarını görmeye gelmişti.

İsim : Bay Artin Zakarian
Yaş : 27
En son ikametgahı : Kişili / Turkey
Mesleği : İşçi
Sınıfı (Bilet) : 3. sınıf yolcu
Bindiği liman : Cherbourg / Fransa
Bilet numarası : 2669
Bilet için ödenen ücret : 7, 4 Şilin -7 dimes
Gideceği yer : Brandfort / Ontario / Kanada

İsim : Bay Arsen Sirayaniyan
Yaş : 22
En son ikametgahı : Kiğı / Turkey
Mesleği : Çiftçi
Sınıfı (Bilet) : 3. sınıf yolcu
Bilet için ödenen ücret : 7, 4 Şilin -7 dimes

13 temmuz 1912' de haftalık Gochnak gazetesi Titanikte batan ve yaşamlarını yitiren 4 Kiğılı'nın yakınlarına haber vermek için dini görevli refakatinde mektup yollandı. Mektup kurbanların isimlerini doğru verdiği halde yaşları hakkında hiç bilgi vermemiştir. Bu Kiğı'lı hemşehrilerimiz kurban gidince bakın ardından neler bıraktılar.

- a -) Mapri Der Zakaryan arkasında 25 yaşında bir eşini, bir oğlunu, iki kızkardeşini, ve bir erkek kardeşini bırakmış..
- b -) Sarkis Mardirosiyan; 80 yaşında babası, 75 yaşında annesi, karısı , 5 yaşında oğlu ve abisi geride kalmış .
- c -) Bay Artin Zakaryan genç yaşında karısını ve 3 oğlunu geride bıraktı.
- d -) Arsen Sirkanyan 75 yaşında babası ve 70 yaşında annesi bir kız kardeşi ve bir erkek kardeşi...

Mezar taşlarında sadece numara yazılı olan bir çok kimliği belirsiz Titanik kurbanlarının bulunduğu 3 mezar vardır. Son yıllarda , bilimin ilerleyişi ile birlikte , bazı ceset kalıntılarına yapılan DNA testleriyle mezar taşlarına isimler yazılmıştır. Kiğılı genç kurbanların isimleri böylelikle tesbit edilmiştir.. Böylece hangi mezar kime ait olduğu da çözüme kavuşmuştur.

Kurtulmayı Başaran iki Kişi

Sınıflandırılmış yolcu listesine baktığımızda , birinci sınıftaki yolcuların hemen hemen hepsi filikalara binebildiği, ve geminin batışından sonra kurtulabildikleri gözlemlenebiliyor. Bu deniz faciasından 3. sınıf yolculardan ,710 kişiden çok azı kurtulabiliyor. Bununla birlikte filikalarda kürek çekme amacıyla bazı 3. sınıf yolcu filikalara alındı. Kurtulan iki Türk Ermenisi hakkında diğer bir bilgi Titanik kayıtları tarafından şöyledir.

İsim : Davit Vartanian
Yaş : 22
En son ikametgahı : Kiğı / Turkey
Sınıfı (Bilet) : 3. sınıf yolcu
Bindiği liman : Cherbourg / Fransa
Bilet numarası : 2658
Bilet için ödenen ücret : 7, 4 Şilin -6 dimes
Gideceği yer : Brandfort / Ontario / Kanada

Bay Vartanian filikalarla kaçmayı kaçmayı ve kurtulmayı başaran 47 kazazededen biridir. 18 Nisan 1912 de kurtarma gemisi The Carpathia tarafından bir tahtanın üzerinde New York'a ulaşmaya çalışırken kurtarıldı.

Kayıtlar Bay Vartanian'ı şöyle tanımlıyor. 22 yaşında Türk Ermenisi olan Vartanian , Azadiya Vartanyan ve Sierma Agoyan'ın oğullarıdır. Mesleği işçi olan Vartanian Kiğı'nın Oror yani (şimdiki adı Horor köyü)Kiğı'ya yakın olan Horor köyünde yaşayan bay Vartanian , Bajer Vartanian ile evliydi. Kurtulup New York'a ayak bastıktan sonra , hayatta kalan diğer Bay Krekoryan ile birlikte Kanada'ya yerleştiler ve bir çok işte çalıştılar. Sonra Pensilvanyaya yerleşen Vartanian ikinci kez evlenip , 3 çocuk sahibi olur ve Michigan'a taşınır.. 1966 yılında ağustos ayında 76 yaşında Didroit de hayata veda eder.

İsim : Neshan Krekorian
Yaş : 12 Mayıs 1886
En son ikametgahı : Akkonak / Muş / Turkey

Mesleği : İşçi
Sınıfı (Bilet) : 3. sınıf yolcu
Bindiği liman : Cherbourg / Fransa
Bilet numarası : 2654
Bilet için ödenen ücret : 7, 4 Şilin -7 dimes
Gideceği yer : Brandfort / Ontario / Kanada

Kaynaklara göre , Krakoryan'ın Titanik için bileti yoktu ve gemiye binmek için Marsilya'da bir seyahat acentasına rüşvet vermişti. Titanik buz dağına çarptığı zaman Krakoryan güverteye doğru ilerleyerek Filikalara ulaşmayı başardı.Uzun bir zıplamayla botta ulaştı. Bu zıplamayla hayatta kaldı.

Botta 28 yolcu ve 2 denizci bulunuyordu. New York'a ayak bastıktan sonra eşli Catherina'dan ayrılıp , Persa Vartaniyan ile evlendi. Ontario 1924 Bu evliliğinde dört çocuk sahibi oldu. Krekoryan geri kalan hayatı boyunca Genaral Motors otomobil şirketinde montaj bölümünde çalıştı.1978 de 92 yaşında hayata veda etti.Bay Krekorian kendi hikayesini şöyle anlatmıştı.

" Büyük bir patlamayla başlamıştı her şey. Patlamayı duyduğumda saat yaklaşık gece yarısı 24:00 e geliyordu. Bu esnada 3. sınıf yolcuların kaldığı dümen odasının yanındaki, su sızdırmaz kompartımanlara çok su sızmaya başladı. Bir dakika içinde gemide karışıklık ve kaos yaşandı.Özellikle kadınlar bir oraya , bir buraya koşuşturarak telaşlanmıştı ve sonra aniden ışıklar söndü. Artık hepimiz karanlıkta kalmıştık.Çığlık çığlığa feryat etmeye başlamıştık. Işıklar bir ara gelir gibi oldu. Bu durum azda olsa 3. sınıf yolcularını rahatlatmıştı. Herkes can yeleklerini giymeye başlamıştı. Bende büyük bir panikle giyiniyordum. Gemi batarken, daha düşük sınıflarda yer alan Avrupalı ve Ortadoğulu göçmenlerin beklide hiç şansları yoktu.

Kanunen dümen yolcuları büyük bir ihtimalle bulaşıcı hastalıkların yayılmasını engellemek için bodrum odalarında tutuluyorlardı. Demir kilitle kapatmışlardı bu odaları. Demir kilitler onların kaçıp kurtulmalarına engel oluyordu. Fakat bazı kilitler benim ve bazı göçmenler tarafından parçalanıp, can havliyle güverteye çıkma şansını yakaladık. Güvertede ilerleyen dakikalarda panik başladı. Filikalara herkese yetmeyeceği anlaşılınca korku ve telaş tüm yolcuları sardı. Gemideki yetişkin beyler ve babalar kendilerinden ayrılan ve filikalara çığlık çığlığa yerleştirilen eşlerine ve çocuklarına son defa bakıp onlara rahatlatıcı şeyler söylüyorlardı. Geminin burnu atlantiğe battığında artık sonun yaklaştığı belliydi.."

Krekoryan da kadın ve çocukların önce binmesi gereken filikalara binmek istemişti. Fakat hiç yer olmadığından filikalardan düşen kadın ve çocukları görmüştü.Hatta Filikalardaki görevli fazlalık beyleri denize atıyordu.

Bu adam hakkında tabiki bir çok hikaye anlatıldı. Özellikle 3. sınıf yolcu olduğu halde bu felaketten nasıl kurtulduğu hakkında birçok rivayet anlatıldı. Biri de şöyleydi; Titanikte kurtulmak için kadın kıyafeti giyen Ermeni.(Tabi ki Krekoryan bunları inkar etti) bir görgü tanığına göre filikaya atlamak için , bir ip kullanıp kendisini kurtarmıştı.

Bu facianın bir önemli özelliği de mülti milyarderlerle yoksul göçmenlerin Ölümde buluşmaları.

Bir diğer akılda kalan sahne ise şöyle ;

Yine Ermeni olan Bay Narsini hamile karısı Maria'yı öpüp filikaya yerleştirirken onunla vedalaşır ve şöyle der:

" Maria, belki birbirimizi asla göremeyeceğiz, ama bazen çocuklarıma nasıl öldüğümü anlat" demiş.

Tabi Bay Narsini hayatını kaybetmiş ve Maria da kurtarma gemisi The Carpathia sayesinde hayatta kalıp karaya ayak basmıştı. Zavallı Maria biricik eşini ve elde ne varsa tüm mal varlığını kaybetmişti. Evlenmeden önce hazırladığı çeyizini, kuş tüyü yastık ve ipek yatak örtüsünü , el işleme dikiş nakış örgülerini ve biricik eşinin gemi biletinden sonra artırdığı 100 doları , hepsi gemiyle birlikte okyanusun derinliklerini boyladı...

Onlar Kiği'dan yola çıktılar.

Ekonomik ve sosyal nedenlerden dolayı baba ocağı topraklarını terk etmek zorunda kaldılar. Yoksulluklarını yenebilmek, yaşam standartlarını biraz olsun daha da iyileştirmek için, insanlarımız her türlü zorluğu ve riski göze alıp çok çok uzak diyarlara, ve yeni serüvenlere sürüklendiler. Adına gurbet dedikleri göçmen yaşamını iliklerine kadar yaşadılar. Acılar ve ızdırap çekenler de oldu , Yaşam kalitelerini bu uzak diyarlarda iyileştirenler de oldu . Ancak herkesin de payına, memleket ve sıla hasretinin dayanılmaz ızdırabı fazlasıyla düştü. Onun ağır yükünü omuzlarında hayat boyu hissettiler.. Kimileri de bu uğurda yollarda canından oldu. Dağılıp gittiler , heder oldular.. İşte Titanik faciasında kaybettiğimiz bu bir avuç insanımız Kiği'dan topraklarını ve sevdiklerini geride bırakıp yollara düştüler. Onlar bizim insanımızdı. Türk, Kürt, Ermeni ne fark eder ki. Bu toprağın insanlarıydılar. Anadolu çocuklarıydılar. Her şeyden önce Kiğiliydılar. Bizim , Yani öz be öz Hemşehrimiz . Onlar; Kiği'nin Ağbinek ve Horor köyünde doğdular, Titanik gemisinde , okyanusta boğularak öldüler

Mehmet Ulusoy

Hergelin Taş Duvarlarındaki Filozof

Dışarıda kar taneleri tozuttur geçer.. Hani komşunun komşuya gitmesine mani olan soğuklar var ya...İşte öyle bir soğuk tüm şiddetiyle hükmünü sürdürdüğü bir kış yaşanmak ta. İçerde Erzincan işi bir sac sobada meşe odunu yanmakta. Sobanın üzerinde hiç eksik olmayan mavi demlikler adeta kör dinlenmesinde... Kuluçkaya yatmış gibi duran demliklerin cızırtısı, gürül gürül yanmakta olan sobaya adeta nazire yapmakta ...

İşte böyle bir havada sıska, kuru kara bir çocuk pencere boşluğuna oturup, dışarıda demiri demire zamklayan kışı izlemekte. İki zeytin karası gözlü çocuk, dışarıda, toprak damlı saçak kenarlarında, soğuktan titreşen serçe kuşlarına en çok bu havalarda üzüldü... En çok bu havalarda kurdun , kuşun ,tüm yaban hayatın açlık çektiğini düşündü.. Ahırlarda ota, samana adeta mahkûm edilen ve çeşmeye bin bir güçle götürülen davarın işkencesine en çok bu havalarda tanık oldu...

Büyüklerinden kalan eski bir alfabede gördü ilk harfleri. Yazı denilen şeyin bu işaretlerden oluştuğunu düşündü ilk kez. A B CV Y Z... Bu sihirli şekillerden sözcükler oluştuğunu düşündü...

- Aman tanrım !!!

Bu ilk bilgilenme merakı kuru kara , sıska çocukta ne fırtınalar yarattı !

İleriki yıllarda da "alışagelmışsin dışına çıkma," her şeye "farklı bir pencereden bakma" alışkanlığı , işte bu ilk deneyiminden kaynaklandığını yıllar sonra öğrenecekti. O, diğer yaşitlarının tersine alfabe Z harfinden başlamıştı. Yaşamının ilk "Tersliğini" işte böyle bir günde tadmıştı. Sonraki yıllarda bu terslikler bir gölge gibi peşini bırakmayacaktı. Günlük gazetelere son sayfadan başlama, bir romanı incelerken son sayfalara göz atma,rüzgara karşı yürümekten zevk alma, sanırım bu ilk "tersten başlama" günlerinin bir yadigarıydı....

Gündüzleri pencerenin geniş boşluğu içerisindeki alana oturur, buz tutmuş camda küçücük tırnaklarıyla harfler kazıyarak ilk derslerine başlamıştı artık. En çok sevdiği harfler; Z- N- M -T- K- H gibi kırık çizgilerden oluşan harflerdi. Yuvarlak hatlı harflerden ilk zamanlar büyük zorluklar çekti. Çünkü zayıf parmaklarındaki güçsüz kaslar O -B- G- S gibi harfleri yapmakta zorlanıyordu. Bu dal

gibi ince çocuk, öğrenmenin o derin açlığı ve büyüklerin verdiği destekle ilk hecelerini kurmaya başlamıştı bile .

Bir gün alnını cama dayayıp komşu evinin duvarındaki köşe taşına işlenmiş cümleyi çözmeye çalıştı. Bu ev " Mala Nedirye" adıyla bilinen Nedirye teyzeye aitti. Bu karınca kadar çalışkan, yaz güneşi kadar cömert kadın, aynı zamanda üretkenliğin ,tutumun ve bereketin de diğer adıydı. Köşe taşına nakşedilmiş cümleyi heceleyerek ve sesler ekleyerek , bir şifre çözer gibi çözmeye çalıştı. BU- DÜN -YA -BİR- DE- GİR- MAN -DIR. 1954.

Çocuk heyecanla babasını çağırdı.

Bak baba !!!

dedi, komsu evin duvar taşına işlenmiş yazıyı göstererek....

-BU DÜNYA BİR DEGİR

MANDIR. 1954

(satır taşta sığmamıştı ve aynen böyle yazılmıştı)

O gün babası sevinçle onu kocaman bir afferinle ödüllendirdi..

O gün, o çocğun okuduğu cümle hayatının ilk cümlesi idi. Bir ömür boyu unatamadığı bu cümlelerin gerçek anlamını , değişik zamanlarda , değişik yorumlarla algılamaya başladı. İlk zamanlar "Dünyanın kendi ekseni etrafında döndüğünün ifadesidir" diye düşündü. Olgunlaşmanın hüküm sürdüğü yıllarda , bu özlü sözün felsefi bir anlamı olduğunu ve insanların bir buğday tanesi misali, tıpkı kum saatinden akar gibi ,zamanı geldiğinde "hayat" denilen iki değirmen taşı arasına düşeceğini anlattığını geç te olsa anlamıştı. Hayat, insanı öğütür, un ufak ezip bir kenara atacağını en iyi bu özlü söz anlatmıyor mu ?

Taşa düşülen tarih 1954, evin inşa edildiği yıl olmalıydı. Kim bilir yapımda ne kadar zorluklar çekildi ki, bu özlü söz evin köşe taşında anlam buldu. Anadolu insanı acısını , kederini, sevdasını ilmek ilmek halıya, kilime işlediğini biliyoruz; ama oturduğumuz konutlara sabrı ve kederi işlediğini çoğumuz bilemiyorduk

Kim bilir kaç kez önünden geçip gittiğimiz bu taş duvar yazılarına bir kez dönüp bakmadığımızı düşündüm. Oysa ki taşta düşülen bu felsefik yazıların evlerimize tıpkı bir künye gibi düşüldüğü ve büyük anlamlarla çoğalttığımız kadar anlamlar yüklenildiği, bizleri zengin felsefik ufuklara yolculuğa çıkarttığı bir gerçektir...

Peki kimlerdi Hergelin taş duvarlarına ruhunu katan, künye düşen, küçücük çocuğu ilk "felsefeyle" buluşturan Filozof ?

İtiraf etmeliyiz ki, Zeynan köynün ünlü taş duvar ustalarıdır. Eski Hergel kesme taş evlerine büyük emekleri geçtiği bir gerçektir. Burada adlarını rahmetle anmak istediğimiz,

Use Name (Yusuf Aydınoğlu) ve ondan bu mesleği devralan çocukları:

Ezize Usi Name (Aziz Aydınoğlu)

Memi Usi Name (Mehmet Aydınoğlu) Not : Aynı zamanda kendisinin iyi bir Kırıkçı-Çıkıkçı olduğu da söyleniyor...

Zeynanda bir diğer "usta" aile ise ;

Use Beroji dir. (Yusuf Can) Rahmetli Use Beroji de , meslek aktarma geleneğine uyararak , usta – çırak ilişkisini Babadan bırakılan değer gibi çocuklarına miras olarak bırakır. Taş ustalığı,konut inşaatı yanında marangozluk mesleğide önemli uğraşları arasındadır.Bu hünerli oğullarının adları,

Memi Beroji (Mehmet Can)

Hisse Beroji (Hüseyin Can)

İwe Beroji (İbrahim Can)

Xalite Beroji (Halit Can)

Son yıllara kadar adlarını konut inşaat ustalığıyla özdeşleştiren başlıca Zeynanlılar ise ,İbrahim ve Ali Bektaş kardeşler, Meme Tore ve affına sığınarak adlarını sayamayacağım nice Zeynanlı taş ustalarıdır.

Taş ustalığı geleneğinin en eski temsilcileri olan, Use Name ve Use Beroji , daha önce yöremizin önemli ustaları olan Ermeni Taş ustalarından aldıkları beceri ve uygulama ile bu mesleği geliştirdiklerini söyleyebiliriz...1915 teki, "Ermeni Tehciri" nden sonra yörede önemli ölçüde usta ve hünerbend sıkıntısı çekildiği de bilinen bir gerçek

İşte karlı ve soğuk bir günde o küçücük çocuğu hayatının ilk Felsefik cümlesiyle buluşturan, köşe taşına "BU DÜN YA BİR DEGİR MANDIR 1954" yazan usta- filozof un adı, Ezize Usi Name dir. (Aziz Aydınoğlu) Hergepin diğer taş duvarlarında sıkça gördüğümüz diğer yazıların başlıcaları da şunlardır....

- SABRIN SONU SELAMETTİR 1934
- DEMİRİ NEM, İNSANI GAM ÖLDÜRÜR 1946
- ALLAHIN DEDIĞİ OLUR 1952
- NE EKERSEN ,ONU BİÇERSİN 1950
- BU DÜNYA KİMSEYE KALMAZ...1949
- SABIR TAŞI ÇATLATIR 1956
- MAŞALLAH 1962
- 1966

İşte Hergep'in taş duvarlarına atılan imzalardan birkaç tanesi....Akıllarda kalan bu felsefik sözleri taş duvarlara kimler yazmıştı ve bu gelenek nereden geliyordu ? Bilinen bir gerçek var ki yörenin en büyük taş ustaları Ermeni taş ustalarıydı. Varlıklı ve büyük köylerde yaşayan Ermenilerin konaklarında ,daha görkemli ve mimarinin eşsiz örneklerini görmek mümkün. Kiği ve çevresinde nam salmış , adı kulaktan kulağa yayılmış, ünlü taş ustalarının aniden ortadan "yok olma "larının tarihi ise 1915 tir....

Mehmet Ulusoy

O GÜZEL İNSANLAR

Peri suyu kenarına otursam.

Gözlerimi pamuk beyazi bulutların arasındaki,
masmavi gökyüzünde ufka dalsam,
Bir vadinin, bir nehrin neden ölüm sessizliğine yattığını,
Bilge duruşlu dağlarının neden ağıt yaktığını,
Sonra keklik sürülerinin, kurdun ,kuşun sesinin...
meşe ormanlarının gümbürtüsünü içimde hissetsem.
Desemki ey dağlar ülkesi Kiği,
Bak seni de hapsettiler,
Kollarından kelepçelediler, ayaklarına pranga vurdular...
Yerlerde sürüklediler...
küçük bir kasaba pazarında haraç- mezat sattılar,

Nasılsın ?

Gerçekten iyimisin hala...

Sonra Kiginin büyük yazın ustası Hüseyin Erdemin o güzel betimlemesi kulaklarımda çınlasa...

Gökler vardı, uzak, masmavi ve sonsuz...

Ovalar vardı, uçsuz bucaksız...

Ve başı bulutlara değen dağlar vardı...

Dağların göğsünden doğan ırmaklar bereket ve yaşam taşırdı gür sularında.

Dağlarda kurtların, ovalarda mirlerin hükmü geçerdi.

Topraklarımız yine tutsak,

insanlarımız gökyüzünde ışıldayan yıldızlarca yalnız,

birbirlerinden uzak ve birlikten yoksun;

ısıtır, aydınlatırlardı soğuk ve aç geceleri...

Yurdumuzun başeğmez dağlarını, gür ırmaklarını,
bereketli ovalarını el beyleri zincir altında tutmak isterlerdi...

Yok oluşun, tükenişin tüm ızdırablarını yaşattılar üstad.
başeğmez dağları, gür ırmakları,bereketli ovaları tümünü kundakladı hoyratlar.

Nerede şimdi mert ve çalışkan insanlar ?

Nerede şimdi sulak ve boyveren ekin tarlaları ?

Nerede sahi dalları yüklü yemiş ağaçları ?

Nerede gürül gürül çalışan yüzlerce su değirmenleri ?

Nede şimdi Tarlalardan harmana hayvan sırtından ekin taşıyan esmer yüzlü çocuklar ?

Nerede sahi bakraçlarla süt taşıyan sağırmaç , Berivan kadınlar ?

Nerede şimdi yemyeşil çayırlarda otlanan semiz atlar ?

Nerede şimdi Perinin,nehir boyu balıkçılar ?

Orak ve tırpanlarımız nerelerde kayboldu ?

Sahi ne oldu ? kutlu demirciler,taşa hayat veren usta nakkaşlar...

Kök boyayla yüne gökkuşağının tüm renklerini sunan,

Her türlü yaraya merhem yapan bilge kadınlarına ne oldu ?

Binlerce soru beynimin burgacında...

Neden Hergep,Norput,Çiraxpi,Haçatur,Xurs baraj gölünde yatan birer kadavra ?

Neden Tamran,Zermag,Ağbuzut,Sivgelik,Oğas,Herdif,Çerme,Bilece ağır yaralı ?...

Neden Şıxan,Zenan,Avtariç,Hosnag,Sevkar artık öksüz ?

Peri suyu kenarına oturmuşum...

Oturmuşumda amansız hayallare, anılara dalmışım.

1915 yılında yaşanan büyük felaketten önce, Kiği adeta göz nuruyla işlenmiş,
gümüş süslemeleriyle naif bir Ermeni tesbihiydi..

Gün geldi hoyrat eller ipinden kopardılar , bir konağın avlusunda dağıldı tesbih taneleri,
Dağılmakla da kalmadı o göz nuru taneleri tek tek kırdılar.

Kaç yitirilmeyen tane kaldı geriye bilinmez...

Sonra bir Vartivar bayramı gözlerimde tüter,

Rengarenk giyinmiş genç kızlar kadınlar hep birlikte baharın coşkusunu selamlamaktadırlar...

Söylenen bahar şarkıları tüm Peri vadisinin yamaçlarında çınlamakta adeta.

Kiğinin bir zamanlar çok meşhur Ermeni bahar şarkısı şöyle başlıyordu...

Arekag, arekag tours yegour,

◆ Kou oujov'n mer tzerkere, tsamket sour.

Güneş, ey güneş saklanma çık ortaya...

O gücünle ısıt üşüyen küçük ellerimizi...

Bu güzel sarkı sözleri kulaklarımda çınladı,
kimbilir Kiğinin kaç ritmi, kaç melodisi ortadan yok olup gitti...

Kaç renk soldu büyük felaketle birlikte...

Artık Kiği ve Kiğililer,

Mirlerin, Beylerin,Kürt ağalarının elinden çekmekten,

çekilmekten yorgun düşmüş kehribar, farklı bir tesbih görünümündeydi.

Geriye sadece kehribar bir Kürt tesbihi kalmıştı...

Seksenli yıllarda yaşanan yoksulluk ve baskılar sonucu ikinci büyük felaketi yaşamaya başladı.

Yoğun göçle birlikte tüm köyler hızla boşalıyordu.

Yoksul köylüler can güvenliği endişesiyle kendilerini büyük şehirlerin varoşlarında buldular.

Doksanlı yıllarda meydana gelen bu dağılma ve göç süreci ile boşaltılmış köyler yakılıp yıkıldı.

Hatta bununlada kalmadı, ormanların bile yakıldığı kaotik bir ortamın içerisine girdi.

Kehribar tesbih ipi artık yeterince aşınmış ve yorgun düşmüştü,
o da gümüş işlemeli naif ermeni tesbihi gibi koptu,
tarumar olup dört bir yana saçıldı.

Kiği artık eridikçe eridi,küçüldü...

Güvenlik endişesiyle devletimiz bu küçük ilçeden üç yeni ilçe daha yarattı. Adaklı, Yedisu ve
Yayladere...

Buralara mülki amirler ve yeni güvenlik birimleri oluşturdu.

Bir ilçe düşününüz ki, ki nüfusu sadece 250 kişiden oluşsun.

Bir ilçe düşününüz ki, kişi başına iki güvenlik görevlisi düşsün..

Bir ilçe düşününüz ki, son seçimlerde toplam seçmen sayısı sadece 90 kişiden oluşsun..

Bir ilçe düşününüz ki, Belediye başkanı sadece 41 oyla seçilebilsin...

Bu ilçe Yayladere...

Belki dünyada başka bir benzeri olmayan,Guiness rekorlar kitabında yer alacak bir ilçedir
Yayladere.

Peki nereye gitti bu güzel insanlar, neden topraklarından koparıldılar ???

Sorular...sorular ...sorular....

Bereketli elleriyle, üreten cömert insanlar nereye gitti ?

Çayırlara yayılmış küheylan, semiz ve doru atlar nereye kayboldu.???

Kiği nasıl ve ne zaman eski günlerine dönecek ??

Bu sorunun cevabı boşukta sallanan bir ses olarak hep kalacak...

Ben bu bahar havasında Peri suyu kenarında derin bir uykuya dalmışım...

Cevabını bulamadığım sorularla yorgun düşmüşüm....

Büyük usta Yaşar Kemal'in romanındaki o ak sakallı bilge adamın omuzuma dokunmasıyla
ayılmışım...

O hüzünlü sesin kulaklarımda çınlamasıyla kendime gelmişim....

" Evlat ! O güzel insanlar, O güzel atlara binip çekip gittiler..."

Mehmet ULUSOY 4 Nisan 2009

Kardeş Kanı Pepug & Kelenk

Bu bir sözlü halk söylencesidir..

Dilden dile anlatıla anlatıla günümüze kadar gelmiştir,

Olay Kiği ve Dersim yöresinde geçer.

Üvey anne olarak getirilen bir eş

Biri kız, biri erkek iki kardeş.

Bahar gelmiş ve aylardan Nisan..

Otların ve yeşilin zamanıdır evde oturur mu insan

İşte böyle bir günde üvey anne hisimla bağırđı,

dediki ne duruyorsunuz , alın çakınızı ve torbanızı gidin yabana..

Taze kenger (Keleng) toplayın gün ağarmadan bana...

İki yetim kardeş aldılar torbalarını çıktılar dağa

bahar ayıdır yeni filizlenmiştir doğa,

bütün gün keleng topladılar üvey anne için,

keleng dedikleri dikenli ve çatalı bir bitkidir

taze bahar toprağından fıskıran ve kökü sütlüdür...

sütünden de keleng sakızı yaptığımız ve tadı bahar badem hıyarı kadar lezetlidir.

Erkek kardeş gün boyu keleng kesti çakısıyla ,
dikenlerinden sıyırdığı kelengleri ...
koyardı kız kardeşinin boynuna asılı torbaya
Bir hayli keleng toplayıp artık köye dönmüşlerdiki...
kız kardeşi Pepugu çağırdı...
erkek kardeşdedi ki ;
aç torbayı bakalım ne kadar toplamışız !
Torbayı açıp baktıklarında bir de ne görsünler !
Torba (Turik) bomboş.
Boynuna astığı Turik , dibinde büyük bir delik varmış...
Hiddetlenen erkek kardeş kız kardeşine çok çok kızmış...
Yoksa hepsini sen mi yedin ?
Şimdi üvey anneye ne cevap vereceğim !!!
kız kardeş Pepug ağlayarak , -ben bir tanesini bile yemedim- diye yalvarıyordu.
Erkek kardeş bu söze bir türlü inanmıyordu.
çılına dönen erkek kardeş kızkardeşi Pepugun midesine bakmağa karar verir.
Cebinden çıkardığı çakısıyla Pepugun karnını deşer ..
Midesinin bomboş olduğunu görünce de çılına döner.
Artık çok geç olduğunu anlar..
Pepug artık ölmüştür.
Erkek kardeş yıkılmıştır.
Elinde kanlı bir bıçakla
Kardeş kanı dökmüştür..

Kanlı ellerini havaya açıp,
Ey allahım... ben ne yaptım !!!
Ne olursun beni kanatlandırıp,dağlara uçur...
Pepug , Pepug ötüp , diyar diyar gezeyim.
Günahsız kardeşimi bulayım !
Tanrı bu dileğini kabul eder ...

O gün bu gündür yöremizde her Nisan Mayıs aylarında dağlarda ,vadilerde ve yaylalarda pebuk kuşunu hep görürsünüz. Kardeş kanının akıtılmasının ne affedilmez bir günah ve suç olduğuna çarpıcı ve ders alınması gereken bir olay olduğuna, örnek olsun diye hep anlatılır.. Pepug aslında bülbül türü bir kuştur. Bahar aylarında öterken aslında bize şunu anlatır..

Pepug, Pepug, Pebug

Ke kuşt ? / - Mı kuşt.

Ke şoşt ? / -Mı şoşt.

Ke hılanı ? / - Mı hılanı.

Pepug., Pepug, Pebug ;

Türkçeye çevirelim şimdi.

Pebuk, Pepug ..Pebug

Kim öldürdü ? / - Ben öldürdüm..

Kim yıkadı ? / - Ben yıkadım..

Kim definetti ? / - Ben definettim..

Pepugr ;Pepugr ;Pepug..

Bu söylenceden yola çıkarak yöremizde bir çok deyim de üretilmesine neden olmuştur Pepug ve Keleng (Kenger) hikayesir; Örneğin hala büyük bir bedduadır,yörede;

Pepug gibi olasin, diyar diyar gezesin..

Ömrün Pepug kadar olsun ;

Pepug oldum diyar diyar gezerim ;

Pepuk gibi şakıma..!

Evlât acısıyla Pepug olmuşum, kendimi dağlara vermişimr ;

Ayrıca Pepug ayı bir zaman birimi adı olarakta anılır. Doğanın yeşermeye başladığı ve filizlendiği dönemdir. Derler ki Pepug ayında mal ve davar en iyi beslendiği, kış boyunca ahırda kuru otlarla beslenmenin sona erdiği aydır Pepug ayı ;

Keleng ise Güz aylarında diğer otlar gibii kurur ve sert esen sonbahar rüzgarlarına kapılıp havalarda uçuşur. Dağlarda bayırlarda keleng savrulmalarını hep görürsünüz. Keleng de Kürtçe deyimlerinde yeterince yer almıştır.

Rüzgara kapılmış keleng gibiyim..

Şu an keleng misali gibiyim , bakalım nereye takılıp durduracak rüzgar beni,Keleng gibi savrulma , diren

Pire Hanuken-Pire Xankan

Tunceli / Pülümür / Geriyamışkan (Geliya Musku) köyünde doğmuştur. Kendisi Kure(y)şan ocağından olup asıl ismi Seyyit Şahkullu (Şakullu) olsa gerektir. Babası Seyyit Hüseyin'in 2 oğlu varmış. Bunlardan birisine halk arasında Guzo Budela (Deli Guzo / Deli Güzel) deniliyormuş. Bu adam belden aşağı felçli imiş. Ve dolayısı ile kendisi yürüyemiyormuş. Ama olağan üstü kerametleri varmış.

Bazen "Beni falanca yere götürün" diye yakınlarına rica edermiş. Onlar isteğini kıramaz ve onu götürürlermiş. Pire Hanukan oradan sır olur ve başka yerde ortaya çıkarmış.

Bir gün kardeşi, Pire Hanukan'a şöyle demiş "Kardeşim, bana yol göründü, artık gidiyorum. Beni bir daha göremeyeceksiniz". Pire Hanukan her ne kadar kendisini de götürmesini rica etmişse de kardeşi "Sana müsaade yok. Sen kalacaksın" demiş ve ortadan sır olmuş. Pire Hanukan günlerce kardeşinin hasretine ağlamış.

Pire Hanukan bir gün rüyasında Hızır Aleyhisselam'ı görmüş. Hızır onu atının yedeğine alarak vadi ve tepelerden geçerek Kiği / Pülümür sınırlarının kesiştiği yere yakın, Kızılbel mıntıkasında, Kızılmeçit deresi ağzında yer göstermiş ve "Gel burayı mekan eyle, senin yanındayım" diyerek orayı mekan tutmasını istemiş. Pire Hanukan gördüğü rüyadan sonra kalkıp Kızılmeçit Ağalarına gitmiş ve "Beni dere boyu gezdirin, kendime bir yer bulmuşum"der.

Ağalar Pire Hanukan'ın yanına adam vererek, Zatkan, Çatan, Gabzo, Göl ve Hanikan mıntıklarını gezdirmişlerse de "Burası değildir" diyerek ilgilenmemiş. Sonra Hanikan altında Haçkan mıntığını görünce , "Burasıdır" diyerek burayı mekan eylemiş.

Burada Abdalan Aşiretinden 7 Hane varmış. Bu komşuları onun kerametlerini görünce ona bağlanarak, onu "Hanukan Piri" edinmişler.

Kerametleri vasıtasıyla ismi kısa sürede çevreye yayılmış.

Haçkan'da arazi suyu olmamasına rağmen Hanukan'da çokmuş. Pire Hanukan bu sudan bir kısmını Haçkan'a götürmek üzere hark (kanal) açmaya başlamış. Ancak su ve üzerinden akacak arazi Kerab Ağa isimli birine aitmiş. Ağa engel olmuş ve suyu vermemiş. Pire Hanukan çok yalvarmışsa da kabul ettirememiş.

Ağa o gece suyun başında beklemiş ancak sabah suyun kesildiğini, çeşmelerin kurduğunu fark etmiş. Ağa pişman olmuş ve derhal Pire Hanukan'a koşup yalvarmış ve,"Su aksın, sana da vereceğim" demiş. Ancak Pire Hanukan "Artık geçti" demiş ve teklifi geri çevirmiş. Ağa atına atlayarak Tercan'a gitmiş. Köylüler Pire Hanukan'a rica etmiler, "Orası bir köydür, susuz kalamaz, himmet eyle su tekrar aksın" demişler. Pire Hanukan da "Tamam, ihtiyaçları kadar su akacak" demiş ve bir miktar su tekrar akmaya başlamış.

Pire Hanukan'ın bu kerametleri üzerine yörenin Ağası ona ihtiyacı kadar toprak önermişse de Pire Hanukan "Dünya malında gözüm yoktur, istemem" diyerek kabul etmemiş.

a

Pire Hanukan'ın 4 tane oğlu varmış. İsimleri Seyyit Derviş Abbas, Seyyit Hüseyin, Seyyit Ali ve Seyyit Hışman. Bunlardan Seyyit Ali ile Seyyit Hışman'dan evlat yoktur. Seyyit Abbas'tan 2 evlat vardır. Biri Seyyit Hasan ve Seyyit Dilo'dur. Bunların erkek evladı yoktur. Seyyit Hasan'ın Seyyit Şahider ve Seyyit Ali Abbas olmak üzere 2 evladı vardır. Amarıç (Ayanoğlu) köyünde oturan Seyyit Ali'nin 9 çocuğu olmuştur.

Pire Hanukan muhtemelen 18. YY ikinci yarı ile 19. YY ilk yarıda yaşamıştır. Çok sayıda kerametleri olmuştur. Ve ismi olağanüstü geniş alana yayılmıştır. Bölge de Pire Hanukan tarafından çok sayıda keramet anlatılmaktadır. Kiği, Pülümür, Yedisu ve Tercan mintikasında halk tarafından çok tanınır ve ona inanılır.

Kiği Cem Evi Kurma Platformu

Tarihi çok eskilere dayanan kasabamızın bölgede bilinen ilk yerleşim yerlerinden biri olması, aynı zamanda tarih boyunca birçok kültür ve uygarlığa da ev sahipliği yapmasına neden olmuştur. Bu durum aynı zamanda kültürel ve sosyolojik olarak zengin bir mozağin de oluşmasına neden olmuş olmakla beraber; misafir ettiğimiz kültürlerin ve medeniyetlerin de biçim değiştirmesine neden olmuştur.

Aslen Dersim orijinli ve Zerdüsti olan kültürel yapımız; İslam dininin elçiler yolu ile yayılması sırasında kısmen değişim geçirerek,, ata dini olan Zerdüstlkle bir sentez oluşturmuş ve Kızılbaş Alevi Kültürünü ortaya çıkarmıştır. Bir Kürt Alevi Zerdüsti inancı olan Kızılbaşlık ile ilgili olarak birçok farklı görüş olsa da, İslamiyet'le temel bazı noktalarda ayrılması, onun İslamiyet'ten farklı bir din olarak benimsenmesini gerektirmemektedir. Zaten gerek Osmanlı gerekse de Cumhuriyet döneminde hiçbir zaman Kızılbaş Alevilik, bırakın ayrı bir dini, bir mezhep olarak dahi kabul edilmemiştir. Kızılbaşlar her zaman başka kültür ve dinlere mensup insanlarla iyi geçinmiş ve çoğunlukta olduğu Kiği gibi kasabalarda dahi hep hoş görülü olmuştur. Hala da içerisinde barındırdığı İslami öğelere karşı oldukça tahammüllü ve hoş görülüdür.

Ancak Kızılbaş Aleviliği bir din olarak kabul etmeyen ve sınırsız bir asimilasyon kampanyası yürüten egemen zihniyet, bu kültürü kendi anavatanında misafir haline getirmiş, yok olmakla karşı karşıya bırakmıştır. Artık aileler bile Kızılbaş Aleviliğinin ne olduğunu bilmemektedirler. Çocuklarına dini eğitim verememekte, kendi kültürlerini geleceğe taşıyamamaktadırlar. Dolayısıyla baskın hale gelen İslami kültür, Kızılbaş Alevilerin hızla yok olmasına neden olmaktadır. Yaşanan bu durum, kültürlerin zenginliği ve medeniyetlerin çeşitliliği açısından büyük bir tezat oluşturmaktadır. Kendi dinini ve kültürünü bilmeyen insanlarımız, bir de hoş görü adı altında kendi dini ve kültürel kimliklerini saklamaya itilmekte ve Kızılbaş Alevi kimliğini rahatça ifade edebilme noktasında garip bir mahcubiyet ve utangaçlık yaşamaktadır.

İki Camisi bulunan kasabamızda bir tek Cemevi dahi bulunmamaktadır. Hoşgörü meselesi o kadar abartılmıştır ki; insanlarımız, sahip olduğu değerlerin meşruluğunu tartışır olmuş, sahte sol ve sosyalist propagandalarla, kendi kültürü ve dinini yaşamayı ayıpmış gibi görmeye başlamıştır. Ancak gelinen noktada ortaya çıkan derin kültür bunalımı ve yoğun asimilasyon girişimleri, bizleri bu konuda yeniden düşünmeye zorlamış ve bu gidişata artık bir dur denmesi gerektiği duygusunu uyandırmıştır.

Hiçbir şey için çok geç değildir. Sonuçta sahip olduğumuz kültür çok güçlü ve derindir. Kızılbaş Alevi halkımızın da bu durumdan rahatsız olduğunun farkındayız. Gençlerimiz İslami Şeriat kültürüyle yetişmek istemiyorlar. Çünkü kendi evlerinde aldıkları kültür nedeniyle oraya ait olmadıklarını biliyorlar. Evet, özellikle de gençlerimiz bu konuda ciddi arayış içerisindedirler.

Gelinen noktada kasabamızda bir Cemevinin kurularak, Kızılbaş Alevi Kültürünün kaldığı yerden devam ettirilmesinin zamanı gelmiştir. Öncelikle tüm Kızılbaş Alevi canlarımızın bunu derinliğine düşünmelerini ve nasıl bir çözüm istediklerini burada tartışmalarını bekliyoruz. Sunulacak her görüşün dikkate alınacağından kimsenin şüphesi olmamalıdır. Bu platformunun halka taşırılarak internet dışında da tartışılması ve bu tartışmalar sonucunda ortaya çıkan somut öneriler ile beklentilerin de buraya yansıtılmasını beklemekteyiz. Bununla birlikte böyle bir oluşumda aktif yer almak isteyen canlarımızın da çekinmeden bize başvurmalarını bekliyoruz.

Biz bu konuda hoşgörümüzü devam ettirmeyi bir zorunluluk olarak görmeye devam edeceğimizin de bilinmesini istiyoruz. Hoşgörünün diğer bir gereği olarak; kasabamızda yaşayan diğer demokrat ve demokrat-islami çevrelerin de bu tartışmaya olumlu katkıları olacağını düşünüyor ve onların da platforma olumlu katkıları yapmalarını bekliyoruz. Yüzyıllardır kendilerine karşı her zaman hoşgörülü olan Kızılbaş Alevilerinin bu sorunu karşısında, kendilerinin de hoşgörü içerisinde katkı sağlayacaklarına inanıyoruz.

Bu temelde nasıl bir Cemevi istiyoruz?
Kurulacak Cemevi nasıl yönetilmelidir?
Cemevi kurulabilmesi için neler yapılabilir?
Cemevi nasıl finanse edilmelidir?
Hangi ihtiyaçlarımızı karşılamalıdır?
Toplumsal sorunlara duyarlılığı hangi temelde olmalıdır?

Gibi sorulara cevap olma adına tüm canlarımızı platformunuza bekliyoruz.

Kiğı Kalesi alarm veriyor

NTV-MSNBC
27 Temmuz 2006 Perşembe

Yapımına 9 yıl önce başlanan Bingöl'deki Kiğı hidroelektrik santrali barajının inşaatında kullanılan kayaların, tarihi Kiğı Kalesi'nden alındığı öne sürüldü.

İlçedekiler ayrıca inşaat sırasında Halid Bin Velid'in askerlerine ait olduğu ileri sürülen mezarlığın da tahrip olduğunu iddia etti.

Çalışmaların biran önce durdurulmasını isteyen Neşet Özçelik isimli vatandaş, "Barajı bahane ederek tarihi Kiğı Kalesi'ni yok etmeye çalışıyorlar. Burada şehitlerimiz yatıyor. Her yıl ilçe halkı burada yatan şehit mezarlarını ziyaret ederek mevlidler okuyorlar. Bu kalenin yıkılmasına kesinlikle müsaade etmeyeceğiz" dedi.

Hüseyin Durman ise, "Bu hazine avcılarının talanıdır. Baraj yetkilileri bize baraj yapımında kullanılmak üzere buradan taş alınacağını söylediler. Ancak, amacın taş almak olmadığı açıkça ortadadır. Baraj çalışmalarından çok kale çevresinde sürekli yollar yapılmaktadır. Bu da akıllara farklı soru işaretleri getiriyor. Kale çevresinde onlarca yol yapılmış ve yapılmaya devam ediyor. Bu yollar yapılırken şehit mezarları tahrip edildi. Mezarlıklardaki kemikler dışarı çıkmış durumda" dedi.

İddiaları reddeden Kiğı Belediye Başkanı Coşkun Güven ise kalenin SİT alanı içinde olduğunu, buradan kaya alımının da sözkonusu olmadığını söyledi.

Güven, "SİT sınırlarına 50 metreden fazla yaklaşmamak ve uygulamanın teknik rapor doğrultusunda yapılması şartıyla malzeme alınabileceği belirtilmiş. Bölgede kalenin dışında Kiğı okulu ve tarihi Kiğı hamamı var. Bu üçünü Erzurum'a bizzat giderek ben koruma altına aldım. Korumaya aldığım bir yeri korumamazlık yapar mıyım" dedi.

Tarihî Kiğı Kalesi'ni hidroelektrik barajı için dinamitle patlatıyorlar

Taraf - İstanbul - 02.05.2010

Bingöl'de süren baraj çalışmaları doğa ve tarih katliamına dönüştü. Peri Nehri'nin üzerinde inşa edilen barajlarla başlayan tahribat, tarihî Kiğı Kalesi'nin taşlarının sökülmesiyle devam etti. Kalenin

kurulduğu kayalık dinamitle patlatılarak, dokuz yıl önce yapımına başlanan Kiğı Hidro Elektrik Santrali Barajı'nın inşaatına taşınıyor. İlçe halkının yıkıma karşı çıkması ise sonuçsuz kalıyor.

Yıkımı görmek yasak

Askerî güvenlik bölgesi sınırları içerisinde bulunan Kiğı Kalesi'ne, bir tek baraj işini yapan firma personeli yaklaşabiliyor. Kaleyi görmek isteyen kişiler, askerlerden izin almak zorunda kalıyor. Yıkımı devam eden kaleden görüntü alınması, güvenlik gerekçe gösterilerek hem asker hem de firmanın güvenlik görevlilerince engelleniyor.

Kale Urartular döneminden

Kiğı İlçesi'nin tarihi, M.Ö. 3000 yıllarına kadar uzanıyor. Hititler, Urartular ve Persler'in ardından, Makedonya, Roma, Sasani ve Bizanslılar da Kiğı'da egemenlik sürmüş. Çeşitli kültürlere beşiklik eden Kiğı'da tarihi yapılar, yapılan tahribatlara rağmen hâlâ varlığını koruyor. Bu kalıntılardan biri olan Kiğı Kalesi, ilçe merkezinin güneydoğu kısmında yer alıyor. Etrafı sarp kayalıklarla kaplı olan ve yamaçları Peri Nehri'ne bakan kalenin içinde, eski yerleşim yeri harabeleri bulunuyor. Tarihî kalenin, Urartular tarafından yapıldığı tahmin ediliyor.

Ermeniler yaşıyordu

Kiğı, 1915 Ermeni tehcirinden önce, Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı önemli bir yerleşim yeri idi. I.Dünya Savaşı öncesi Kiğı'da, 51 köye dağılmış 19 bin 859 Ermeni (3.028 hane) yaşıyordu. Bölgede Ermenilere ait 45 kilise ve beş manastır vardı. Kiğı merkezde ise 2 bin 116 Ermeni (396 hane) yaşıyordu. Bölge genelinde, farklı kültürlerin kalıntılarının olduğu ilçede, şu an birçok tarihî yer tahrip edilerek yok olmuş. Uzun yıllar dayanan kalıntılar ise, bakımsızlıktan yok olma tehdidi altında.

Sonuc Olarak Yıkım ve Tahribat Butun Gerçekliğiyle,Çirkinliğiyle devam etmekte ve halkımız bu konuda ortak bir sessizliğe burunmus durumda,

Hadı Gelin Gerekli İzinleri Alıp Kiğı Kalesine Cıkalım Ne Dersınız.. ?

Gösteri Sanatları Gurubu Ödül İle Döndü

Finale katılan 18 grup arasına girmeyi başaran Yusuf Ziya Değnekçi İlköğretim Okulu tiyatro ekibi tarafından sergilenen 'Değerli değerlerimize değme' isimli oyun ile Tiyatro Ekibimiz jüri üyelerinin beğenisini topladı.

Okullar arası yarışmada Kiğı Yusuf Ziya Değnekçi İlköğretim Okulu tiyatro ekibinde bulunan 1. sınıf öğrencisi en iyi oyuncu dalında Türkiye birincisi olarak altın madalya alırken, okulun tiyatro ekibi ise mansiyon ödülü aldı.

Doğu Anadolu Bölgesi'nden yarışmaya katılan tek grup olma özelliğini taşıyan Kiğı Yusuf Ziya Değnekçi İlköğretim Okulu tiyatro ekibinin Aytekin Vural tarafından yazılan ve teknik sorumluluğunu Sabahattin Nayir'in yaptığı 'Değerli değerlerimize değme' isimli oyununun yarışmada büyük beğeni topladığı belirtildi.

Ekibin önümüzdeki yıllarda uluslar arası olimpiyatlara katılmayı hedeflediği bildirildi..

Bu bağlamda Kiğı İlçesinde İhtiyaçlar Doğrultusunda Çözüm Üretmek İsteyen Gösteri Sanatları Gurubu Kiğı İlçesindeki Gençlere Daha Önceden Kendilerine Tanınmayan Bir çok Fırsatı Kiğılı Gençlere Sunacaklarını Belirttil

İKİ BÜKLÜM OLMAZ

Kiğı şimdi doğunun şirin bir kasabası

Tabiatı çok zengin, kirli değil havası,

Yaşamak için sakin ilçelerin basında

Tarih yanılmıyorsa tam altı yüz yaşında.

iki büklüm olamaz Kiğı'nın taştır beli,

Ne fırtına ne de kar, ne de düşmanın eli,

Bu tarihi beldeyi götürmez asla geri

Kalbindeki yaranın iyileşmeli yeri...

Köyde okul sayısı yüzde seksen beş kadar,

Batının köylerinde daha düşük bu miktar.

Yolu da var, suyu da, Keban ışık verecek

Palandöken Dağı'ndan televizyon gelecek.

Peri suyu sakindir, nerede eski hali?

On beş yıl bocalardı, bir köprüde beş vali

Şimdi köprü sayısı belki de onu buldu

Geçen günler pek yakın, ne çabuk unutuldu

Deprem denen hadise, vaki olur her yerde

Medeni ülkeler de duçar olur bu derde.

Kadere rıza gerek, başka çare var mıdır?

Felakete uğramak insan için ar mıdır?

İsterse beğenmesin, memur ve kaymakamlar

İnsanoğlu fanidir, boş kalır mı makamlar?

Türkiye'de çok şükür, fakülte öbek öbek,
Genç kafalar boş değil, yok oldu çirkin göbek.
İşte böylece andım, Kiğı'da genç çağımı
Bir karış toprağım yok, viran ettim bağımı.
Ne zümrüt meşesi var, ne de öten bülbülü
Yabani otlar sardı, kurudu gonca gülü.
Davutoğlu olarak Ankara'da kayboldum.
Aradığım hasreti, manzum yazıda buldum.

Cemil DAVUTOĞLU

Var Gel Kiğıya

Kiğı ak bir gelin doğuda
Yaşayandan değil ayrılıandan sorula
Düz gedikten Dızvazına varıla
Dostluk ararsan var gel Kiğı'ya.

Seyit Kasım yaylasına çıkayım
Burcu burcu kokuların çekeyim
Diniginden Çermesine gideyim
Aradığın bulamazsan var gel Kiğı'ya.

Hasreti gönlümde yaralı bir kuş
Sülbüsünde boran, tipi kış
Manikanda gönüller öylesine hoş
Huzur ararsan var gel Kiğı'ya.

Yemeğimiz bizim tutmaç, zirvet,
Fakirlik ne ki gönlümüz servet,
Gidenlerin hepsi buraya hasret
İnsanlık ararsan var gel Kiğı'ya.

Dolandık durduk sarp yollarını
Oğasını, Hupusunu, Çomağını
Yoksulluk eğmiş dallarını
Sevgi ararsan var gel Kiğı'ya.

Kerek deresi çağıl çağıl çağlıyor
Bu manzara yollarımı bağlıyor
Pertelik'im yalnız kalmış ağlıyor
Yaşam ararsan var gel Kiğı'ya.

Erdal GÜÇİN

Www.KigiOnline.Net

Katkılarından Ötürü..
Reşit Kızılay Doğalgaz
Mühendislik Hizmetlerine
Teşekkür Ediyoruz..

RK

DOĞALGAZ MÜHENDİSLİK HİZMETLERİ

"Değişmeyen tercihiniz..."

Reşit Kızılay